

«Kurier Zachodni – Iskra»), ответить на вопрос, как они влияли на развитие культуры кино там, где отсутствовали центры кинопродукции, кинопроката и кинотеатры, специализировавшиеся на серьезном репертуаре.

Ключевые слова: местная пресса, культура кино, межвоенное двадцатилетие, Келецкое воеводство

Bator M. The Role of the Local Press in Shaping Film Culture in Pre-War Kielce Province. The need for activities whose aim was to prepare people, especially the young, to receive the film and to active participation in film culture, was perceived already before World War II. Theoretically, the film press should be an important factor of its shaping in society, which, to some extent, fulfilled this role, but still mainly in large cities. On the outskirts, the function of cinema promotion was taken over primarily by general information local press.

In this article, I would like, by analysing the content of local newspapers published in the major cities of the pre-war Kielce Province (among others, «Gazeta Kielecka», «Goniec Częstochowski», «Slowo» or «Kurier Zachodni – Iskra»), to answer the question how it influenced the development of film culture where there was a lack of film production centers, distribution offices or cinemas specialising in ambitious repertoire.

Keywords: local press, film culture, interwar period, Kielce Province/

Адреса для листування: monika.bator@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2016.

УДК 94 (477.83) 37.014.14:001.814 “1921/39”

Jolanta Dzieniakowska – doktor habilitowany, profesor,
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Periodyki urzędowe władz szkolnych drugiej instancji w Polsce międzywojennej

Предметом дослідження є «Dzienniki Urzędowe Kuratoriów Okręgów Szkolnych» – періодичний орган польських освітніх органів другої інстанції міжвоєнного періоду. В цілому в 1921–1939 роках виходило 10 періодичних видань такого роду. Їхніми видавцями були окружні відділи освіти. «Dzienniki...» були адресовані особам, професійно пов'язаним із системою освіти і виховання. На сторінках досліджуваних журналів друкувалися урядові повідомлення шкільної влади, інформація, що стосується підготовки, перепідготовки та підвищення професійної кваліфікації вчителів, розміщувалися праці з галузі педагогіки, психології, дидактики, методики та под. авторства осіб, пов'язаних із сектором освіти, в т.ч. вчителів. У статті подана характеристика «Dzienniki Urzędowe Kuratoriów Okręgów Szkolnych» і зроблена спроба визначення їхньої ролі в системі інформування освітніх органів міжвоєнної Польщі.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, освітні органи, урядові періодичні видання, система інформування.

Periodyki urzędowe władz szkolnych drugiej instancji Drugiej Rzeczypospolitej, czyli «Dzienniki Urzędowe Kuratoriów Okręgów Szkolnych», stanowiły część systemu prasowego władz szkolnych Drugiej Rzeczypospolitej. Odgrywały one istotną rolę w systemie informacji tychże władz. Upowszechniały bowiem wiadomości na temat wszelkich aspektów oświaty i wychowania, w tym m.in. spraw związanych z kształceniem, doksztalcaniem, doskonaleniem zawodowym nauczycieli; sytuacji prawnej, materialnej i kadrowej szkół wszelkich typów i stopni; otwierały swe łamy dla praktyków i teoretyków zajmujących się zagadnieniami z zakresu pedagogiki, psychologii, dydaktyki, metodyki. Z tego m.in. względu niewątpliwie zasługują one na uwagę, a należy dodać, że nie były dotychczas przedmiotem syntetycznego, ani monograficznego opracowania naukowego. Natomiast okazały się niezwykle pomocne – jako jedno z wielu ważnych źródeł wiadomości – w odtwarzaniu dziejów państwowych ksiąźnic dla nauczycieli w Drugiej Rzeczypospolitej [29] i zestawieniu źródeł do losów kuratorskich bibliotek pedagogicznych na Kresach Wschodnich Polski międzywojennej [30]; stały się również ważną bazą źródłową, obok archiwaliów z tego okresu, przy rekonstrukcji losów wybranych bibliotek kuratoriów okręgów szkolnych (brzeskiej, krakowskiej, lwowskiej, wileńskiej), a także odtwarzaniu pewnych faktów z historii szkolnictwa lwowskiego dwudziestolecia międzywojennego. Celem niniejszego tekstu jest charakterystyka formalno-

wydawnicza «Dzienników Urzędowych Kuratoriów Okręgów Szkolnych» oraz próba określenia ich roli w systemie informacji władz szkolnych Polski międzywojennej.

Administracja szkolna Drugiej Rzeczypospolitej poważnie podchodziła do tworzenia i upowszechniania informacji o sprawach dotyczących oświaty i wychowania. Działania te, realizowane poprzez wydawnictwa periodyczne władz szkolnych, miały pomóc w kształtowaniu opinii publicznej i tworzeniu pozytywnego wizerunku Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (władze szkolne najwyższej, trzeciej instancji), a także kuratoriów okręgów szkolnych (władze szkolne drugiej instancji) [31].

Tytuły prasowe wspomnianych organów – jedenaście pism urzędowych oraz sześć nieurzędowych – tworzące system prasowy władz szkolnych Drugiej Rzeczypospolitej charakteryzowały się pewnymi wspólnymi cechami. Były to:

- funkcje: informacyjne, propagandowe, społeczne, kulturowe, oświatowe;
- zadania, wśród których warto wymienić: usprawnienie obiegu informacji w sektorze oświaty i wychowania, kształtowanie opinii społecznej, kreowanie pozytywnego obrazu władz szkolnych i wywoływanie akceptacji dla ich działań, upowszechnianie osiągnięć pedagogiki i dyscyplin pokrewnych, a także określonych kierunków wychowania, aktywizowanie szkolnych społeczności do angażowania się w różne akcje o charakterze publicznym itp.;
- dysponenci, twórcy oraz współpracownicy redakcji periodyków; w tej grupie znajdowali się pracownicy pedagogiczni MWRiOP, kuratoriów, inspektoratów szkolnych, nauczyciele;
- adresaci: administracja szkolna, kierownictwa państwowych i prywatnych szkół powszechnych, średnich i zawodowych; nauczyciele, pracownicy oświaty pozaszkolnej oraz organów samorządu szkolnego i terytorialnego;
- cechy zewnętrzne (zbliżony format, szata graficzna, układ, struktura);
- tematyka: zagadnienia z zakresu pedagogiki, dydaktyki, metodyki, oświaty i wychowania, w tym również oświaty pozaszkolnej, informacje na temat działalności władz szkolnych, instytucji oświaty, systemu edukacji, zasad organizacji szkolnictwa, kształcenia, doksztalcania i doskonalenia zawodowego nauczycieli itp.

System prasowy resortu oświaty i wychowania obejmował dwa segmenty: urzędowy i nieurzędowy. Segment nieurzędowy tworzyły pisma tematycznie związane z pedagogiką, oświatą i wychowaniem, o charakterze informacyjno-propagandowym, a także poradnikowym, wydawane przez MWRiOP. Były to następujące tytuły: «Szkoła Powszechna» (1920–1928); «Bibliografia Pedagogiczna» (1921–1928); «Oświata i Wychowanie» (1929–1939); «Poradnik w Sprawach Nauczania i Wychowania oraz Administracji w Szkołach Średnich Ogólnokształcących i w Seminariach Nauczycielskich»¹ (1929–1939; w 1934 r. zmieniono tytuł na «Poradnik w Sprawach Nauczania i Wychowania oraz Administracji w Szkołach Ogólnokształcących», co wiązało się z likwidacją seminariów nauczycielskich w wyniku wejścia w życie ustawy o ustroju szkolnictwa z 11 marca 1932 r. [27]; «Oświata Pozaszkolna» (1921–1923); «Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej i Druków Polskich lub Polski Dotyczących Wydanych Zagranicą» (1928–1930).

Natomiast do segmentu urzędowego należały periodyki będące organami prasowymi władz szkolnych trzeciej i drugiej instancji, czyli: «Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego» [1917] 1919–1939 oraz «Dzienniki Urzędowe Kuratoriów Okręgów Szkolnych»: Krakowskiego, Lubelskiego, Lwowskiego, Łódzkiego, Poleskiego (brzeskiego), Pomorskiego, Poznańskiego, Warszawskiego, Wileńskiego, Wołyńskiego (łuckiego).

Zakładanie i funkcjonowanie «Dzienników Urzędowych Kuratoriów Okręgów Szkolnych», tytułowego przedmiotu rozważań, implikowane było tworzeniem i likwidowaniem okręgów szkolnych oraz kondycją finansową kuratoriów okręgów szkolnych, powoływanych na mocy ustawy z 4 czerwca 1920 roku o tymczasowym ustroju władz szkolnych [21, art. 3]. Kuratoria podlegające bezpośrednio najwyższej władzy szkolnej, trzeciej instancji, czyli Ministerstwu WRiOP, były organem zwierzchnim dla inspektoratów szkolnych (pierwszej instancji w zakresie szkolnictwa powszechnego). Organizacja i działalność kuratoriów łączyła się z podziałem terytorium Polski na okręgi szkolne. Ich liczba nie była stała; w poszczególnych latach funkcjonowało ich od 7 do 11 (nie licząc województwa śląskiego).

¹ Pisownię tytułów oraz cytowanych fragmentów dostosowano do obecnie obowiązujących zasad.

Pierwsze okręgi powstały w 1921 r.: najpierw poznański i pomorski [16], potem wołyński, poleski i lwowski [17; 18], krakowski [19] oraz łódzki [20]. Rok później powołano trzy kolejne: warszawski, wileński i białostocki [22]. Okręg Szkolny Warszawski obejmował początkowo m. st. Warszawę oraz województwa warszawskie, kieleckie i lubelskie. W 1925 r. wyłączono z niego województwo lubelskie i na tym terenie utworzono Okręg Szkolny Lubelski [23]. W związku z tym w 1925 r. terytorium Polski podzielone było na 11 okręgów szkolnych. Taki stan obowiązywał do 1927 r., w tym właśnie roku zlikwidowano OS Białostocki. Pierwszego kwietnia 1927 r. wydzielono z niego powiaty należące do województwa nowogródzkiego i przyłączono je do OS Wileńskiego [24], natomiast województwo białostockie włączono do OS Warszawskiego [26]. Jednocześnie województwo kieleckie przeniesiono do OS Krakowskiego [25]. Kolejne zmiany nastąpiły w 1932 r. Wówczas mocą rozporządzenia Ministra WRiOP z dnia 7 lipca 1932 o okręgach szkolnych [28] zmniejszono ich liczbę do ośmiu. Dwa okręgi: łódzki i pomorski zostały zlikwidowane, dwóm innym zmieniono nazwy: poleski przemianowano na brzeski, zaś wołyński na łucki (jednocześnie przeniesiono siedzibę kuratorium z Równego do Łucka). Liczba okręgów wzrosła do dziewięciu w 1937 r., ponieważ z dniem 1 września ponownie utworzono Okręg Szkolny Pomorski [10]. Jednocześnie powrócono do poprzedniej nazwy Okręgu Szkolnego Łuckiego, czyli Wołyńskiego.

Kuratoria okręgów szkolnych zakładały, co już sygnalizowano, własne czasopisma, będące organami prasowymi władz szkolnych. Ich uruchamianie przypada na lata 1921–1924; tylko jeden z tytułów powstał dopiero w 1929 r. Najwcześniej, bo w marcu 1921 r. zaczął funkcjonować «Dziennik Urzędowy dla Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego», kontynuacja «Dziennika Urzędowego Rady Szkolnej Krajowej» (1919–1921). Od 1925 r. miesięcznik wydawano pod nieco zmienionym tytułem: «Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego [dalej: Dz. Urz. KOS] Lwowskiego». Pod taką nazwą wydawnictwo ukazywało się w 10 zeszytach rocznie, w formacie 24 cm, nieprzerwanie do 1939 r. Następny kuratorski periodyk, którego pierwszy numer ukazał się również w 1921 r., to Dz. Urz. KOS Poznańskiego. Miesięcznik wydawano w latach 1921–1923, 1927–1939, w formacie 22, następnie 24 cm. W roku 1922 na rynku wydawniczo-prasowym pojawiły się cztery kuratorskie tytuły. Pierwszy z nich to Dz. Urz. dla KOS Krakowskiego. Po trzech latach edycji, w 1925 r. zmieniono tytuł na: Dz. Urz. KOS Krakowskiego. Początkowo pismo (w formacie 23 cm) wydawano nieregularnie, od 1925 r. – co miesiąc (format 24, następnie 29 cm). W latach 1927–1929 do «Dziennika...» dołączano «Dodatkę Pedagogiczną». Kolejnym periodykiem, funkcjonującym od 1922 r., był Dz. Urz. KOS Wileńskiego. Przez dwa lata, 1922–1923, czasopismo (w formacie 23 cm) ukazywało się nieregularnie, natomiast od wznowienia w 1926 r. do końca edycji w 1939 r. wychodziło z częstotliwością miesięczną (od 1935 r. w formacie 29 cm). Również Dz. Urz. KOS Łódzkiego (format 24 cm) zainaugurował swą działalność w roku 1922, po czym został zamknięty na kilka lat. Ponownie uruchomiono go w 1927, ostatecznie zlikwidowano w 1932 r. W roku 1922 ukazał się także pierwszy numer Dz. Urz. KOS Pomorskiego z datą 1922/1923 (numeracja w obrębie roku szkolnego, format 24 cm, następnie 23, od 1937 r. – 30 cm). Periodyk wychodził nieregularnie, także po wznowieniu w kolejnych latach edycji: 1930–1932, 1937–1939. W 1923 r. zaczął ukazywać się Dz. Urz. KOS Poleskiego. W 1932 r. nastąpiła zmiana tytułu na Dz. Urz. KOS Brzeskiego z powodu zmiany nazwy okręgu szkolnego. Pismo w formacie 21 cm, a od 1935 – 30 cm, wychodziło nieregularnie, a od 1935 r. jako miesięcznik. Następne wydawnictwo, też uruchomione w 1923 r., to Dz. Urz. KOS Warszawskiego (format 23 cm). Ukazywał się on nieregularnie, również w kolejnych latach edycji, od wznowienia go w 1931 r. do 1939 r. W 1924 r. system prasowy władz szkolnych wzbogacił się o kolejny tytuł. Był to Dz. Urz. KOS Wołyńskiego, wychodzący nieprzerwanie do 1939 r. Jego nazwa zmieniła się w tym czasie dwukrotnie: pierwszy raz w 1932 r. na Dz. Urz. KOS Łuckiego, a w 1937 powrócono do pierwotnej nazwy: Wołyńskiego. Zmiany tytułu, podobnie jak w przypadku Dz. Urz. KOS Poleskiego, były następstwem zmian nazwy okręgu szkolnego. Przez cały okres edycji periodyk wydawano z częstotliwością miesięczną, w formacie 23 cm, od 1932 r. – 24 cm, od 1935 – 30 cm, a od 1937 – 28 cm. W 1933 r. dołączono dodatek zatytułowany: Organizacja Oświaty Pozaszkolnej w Okręgu Szkolnym Łuckim w latach 1931–1932 i 1932–1933. Najpóźniej z grupy kuratorskich wydawnictw, w 1929 r., zaczął ukazywać się Dz. Urz. KOS Lubelskiego. Miesięcznik wydawano do 1939 r. w formacie 24 cm, następnie, od 1935 – 30 cm. Od rocznika szóstego (1933–1934) wprowadzono numerację w obrębie roku szkolnego: od września do czerwca.

Analizując dane dotyczące lat edycji poszczególnych tytułów kuratorskich, można zaobserwować, że rozruch wydawnictw nie następował równoległe z tworzeniem kuratoriów. Czasami upływało tylko kilka miesięcy, czasami kilka lat od powołania okręgu szkolnego, zanim pojawił się pierwszy numer pisma. Tak było w przypadku m.in. Dz. Urz. KOS Lubelskiego: uruchomiono go w 1929 roku, a więc w piątym roku istnienia kuratorium. Widoczne są również, niekiedy nawet kilkuletnie, przerwy w wydawaniu czasopism (np. kuratoriów okręgów szkolnych poznańskiego, wileńskiego, warszawskiego, pomorskiego) oraz wznawianie ich głównie w drugiej połowie lat 20. Trzeba dodać, że jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy były niedostatki finansowe władz szkolnych drugiej instancji, zwłaszcza na początku lat dwudziestych, a następnie trzydziestych, spowodowane m.in. ogólnym kryzysem gospodarczym, a także oszczędnościami związanymi z sanacją skarbu państwa. W budżetach kuratoriów w zasadzie nie prelimitowano środków na cele wydawnicze, brakowało też dotacji ministerialnych. Brak stabilności finansowej powodował również czasowe zawieszanie wydawnictw. Warto pamiętać o jeszcze jednej przyczynie zamykania periodyków: likwidacji okręgów szkolnych. Przykładem może być Dz. Urz. KOS Pomorskiego, który dwukrotnie zamykano. Już w pierwszym roku funkcjonowania (1922/1923) zawieszono wydawnictwo, ponowne uruchomienie nastąpiło dopiero w 1930 r., po czym dwa lata później redakcja informowała czytelników: «Wobec likwidacji Kuratorium OS Pomorskiego niniejszy numer Dziennika jest numerem ostatnim» [9]. Po ponownym utworzeniu KOS Pomorskiego we wrześniu 1937 r., reaktywowano również wydawnictwo, które tym samym rozpoczęło piąty rok istnienia [10]. Wznawianie kuratorskich periodyków w drugiej połowie lat 20. i na początku 30. było konsekwencją nie tylko poprawy sytuacji gospodarczej Polski, ale też nasilenia działań informacyjno-propagandowych władz szkolnych.

Kuratorskie czasopisma, wydawane i redagowane przez urzędników kuratorskich, w pierwszych latach edycji ukazywały się raczej nieregularnie, natomiast w kolejnych – zazwyczaj raz w miesiącu. Przeciętnie w ciągu roku wydawano od 8 do 12–13 numerów. Liczbę zeszytów determinowały przede wszystkim środki finansowe, jakimi dysponowały wydawnictwa, również określone formuły redakcyjne, czasami też wielkość materiałów przygotowanych do druku. Układ czasopism był zazwyczaj jednoszpaltowy, statyczny (jedynie Dz. Urz. KOS Krakowskiego od 1935 r. miał układ dwuszpaltowy, dzięki czemu pismo nabrało nieco dynamiki); objętość wynosiła przeciętnie od 20–30 do 40–50 kolumn, numeracja ciągła w ramach roczników; szatę graficzną należy określić jako raczej ubogą, sporadycznie pojawiały się ilustracje (najwięcej elementów graficznych zamieszczano na szpaltach Dz. Urz. KOS Poleskiego), natomiast zdecydowanie częściej widoczne są inne materiały nietekstowe, głównie różnego rodzaju zestawienia tabelaryczne oraz wykresy (niektóre ręcznie opracowywane, wzbogacone rysunkowymi objaśnieniami). Wyszukiwanie konkretnych materiałów ułatwiały spisy treści pomieszczane w każdym numerze czasopisma, a także spisy treści do całych roczników.

Koszty wydawnicze periodyków pokrywano głównie z dochodów z prenumeraty indywidualnej i zbiorowej, opłat za reklamy, ogłoszenia, składek nauczycieli i innych pracowników oświaty. Tworzono też specjalne fundusze umożliwiające wydawanie pism. Przykładem może być Dz. Urz. KOS Wileńskiego, który zamknięto z powodu braku środków finansowych w drugim roku istnienia (pierwszy numer ukazał się 7 sierpnia 1922 r. – rok po powołaniu Kuratorium). Kolejny numer, noszący datę 10 kwietnia 1926 r., zapoczątkował trzeci rok edycji «Dziennika...». Jego wydanie poprzedziła odezwa Kuratorium z lutego 1926 r., skierowana do nauczycieli okręgu, a zawierająca propozycję finansowania przez nich kuratorskiego periodyku. Redakcja, właśnie w numerze pierwszym reaktywowanego «Dziennika»..., informowała, iż odezwa «[...] znalazła pełny oddźwięk w tutejszym nauczycielstwie, które prawie jednogłośnie zgodziło się ponieść skromną ofiarę, oddając w ten sposób wielką usługę tak szkole, jak i interesom samego nauczycielstwa». Opublikowano też Statut nowo założonego Funduszu Wydawniczego, który miał zapewnić ciągłość wydawnictwa [13].

Pozostałe kuratoria także podejmowały różnorodne działania, mające na celu zapewnienie płynności finansowej wydawnictw. Jednak prawie we wszystkich okręgach szkolnych koszty wydawnicze urzędowych periodyków pokrywane były głównie przez nauczycieli. Najbardziej rozpowszechnionym sposobem była, wspomniana już, prenumerata indywidualna i zbiorowa. Czasami wydawano zarządzenia obligujące nauczycieli do zaprenumerowania wydawnictwa. Tak uczyniło np. KOS Krakowskiego: «Skutkiem wątpliwości podnoszonych przez niektóre Rady Szkolne powiatowe <...> podaje się ponownie do wiadomości, że Dziennik Urzędowy winny prenumerować obowiązkowo wszystkie bez wyjątku zakłady naukowe, zarządy szkół i Rady Szkolne powiatowe tutejszego okręgu» [1; 2]. Trzy lata później

informowano: «<...> na odezwę Redakcji, <...> odpowiedziało Nauczycielstwo szczególnie szkół powszechnych ofiarnością, dzięki której można było wydawać Dziennik Urzędowy Kuratorium do tej pory. – <...> Redakcja żywi nadzieję, że i Nauczycielstwo szkół średnich nie odmówi materialnego poparcia» [4]. Podobnie było w kolejnych latach. Właściwie corocznie redakcja informowała, że pismo może być kontynuowane tylko dzięki ofiarności nauczycieli. Warto dodać, że aż do 1929 roku, do nr 9 włącznie, «Dziennik...» krakowskiego kuratorium wychodził z podtytułem: «Wydawany z funduszków Nauczycielstwa Okręgu».

Taki sam podtytuł posiadał Dz. Urz. KOS Poleskiego. Również w innych okręgach szkolnych koszty wydawnicze ponosiło nauczycielstwo, chociaż nie zawsze informowano o tym w podtytułach periodyków. Jednak często na ich łamach można było znaleźć następujące wiadomości: «Koszt wydawnictwa [Dz. Urz. KOS Lubelskiego] może być pokryty tylko z prenumeraty przez nauczycielstwo, gdyż Kuratorium żadnych innych środków na ten cel nie posiada. W poczet prenumeratorów, prócz nauczycielstwa, wejść powinny także Rady Szkolne Powiatowe, Dozory Szkolne oraz urzędy gminne we wszystkich powiatach i gminach tutejszego okręgu szkolnego» [5]; «Dziennik Urzędowy może <...> wychodzić jedynie z funduszków nauczycielstwa OS Wołyńskiego tak, jak to się dzieje w innych okręgach szkolnych. Redakcja wyraża nadzieję, iż nauczycielstwo rozumie korzyść otrzymywania bezpośrednio informacji służbowych <...> i poprze akcją wszczętą przez Kuratorium OSW licznie zapisując się na prenumeratorów» [15]. Z kolei Dziennik Urzędowy KOS Pomorskiego w pierwszym roku istnienia ukazywał się, co należy podkreślić, nakładem Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu, taki też był podtytuł wydawnictwa.

Warto zauważyć, że nie w każdym okręgu zysk ze sprzedaży pisma był przeznaczany jedynie na pokrycie kosztów wydawniczych. W przypadku Dz. Urz. KOS Poleskiego koszty były tak skalkulowane, że sprzedaż periodyku była opłacalna. Nadwyżkę przeznaczano na potrzeby Biblioteki Pedagogicznej Kuratorium Okręgu Poleskiego. Ówczesny Kurator OS Poleskiego Zygmunt Gašiorowski pisał: «<...> wydawnictwo nasze ma i cel drugi – zysk materialny. Poparte przez ogół nauczycielstwa dać ono winno zysk pokaźny, który przeznaczamy na Okręgową Bibliotekę Pedagogiczną, na powiększenie księgozbioru i rozszerzenie działalności w tym znaczeniu, aby księgozbiór ten stał się – bez obarczania nauczycielstwa kosztami na przesyłki – dostępnym dla wszystkich. Zwracam się tedy do ogółu nauczycielstwa Okręgu Poleskiego z gorącym wezwaniem o poparcie naszych zamierzeń» [8].

Kuratoryjne periodyki adresowano do nauczycieli, kierownictw i dyrekcji państwowych i prywatnych szkół powszechnych, średnich i zawodowych, pracowników oświaty pozaszkolnej oraz organów samorządu szkolnego i terytorialnego. Dlatego zadaniem «Dzienników...» było zapewnienie sprawnego przepływu informacji, nie tylko urzędowych, między władzami szkolnymi a nauczycielami i innymi pracownikami resortu oświaty i wychowania. Kurator OS Wołyńskiego uzasadniał: «Potrzeba wydawania Dziennika Urzędowego KOS Wołyńskiego od dawna dawała się odczuwać, zwłaszcza w stosunkach wołyńskich, gdzie z powodu złej komunikacji i powolnego działania poczty, okólniki i rozporządzenia władz późno i powoli dochodziły do rąk nauczycielstwa. Dziennik Urzędowy będzie się starał temu zapobiec» [14]. Wydawnictwa te miały również – według zamierzeń ich twórców – pełnić rolę trybuny umożliwiającej odbiorcom wymianę doświadczeń, poglądów itd. W Dz. Urz. KOS Lubelskiego pisano m.in.: «Entuzjazm dla pracy szkolnej, zapał młodzieńczy i niezwykle silne tętno życia w dzisiejszej szkole polskiej domagały się i na terenie KOSL pewnego dopływu myśli, wzbogaconej praktyką i doświadczeniem. Zjazdy nauczycielstwa, konferencje, następnie ogrom i powaga zagadnień tam omawianych są dowodem, jak korzystną jest wymiana myśli, jak wielką zachętą do dalszej pracy dla twórczych umysłów, a wreszcie jaką korzyścią dla tych, którzy pragną stale rozszerzać horyzont swej wiedzy. Niejednokrotnie [...] z doświadczeń starszych nauczycieli radzi by skorzystać młodsi ich koledzy, szerokie zaś sfery nauczycielstwa pracującego w odległych wsiach, zawsze pragną świeżego dopływu myśli pedagogicznej i naukowej – wszystkiemu jednak stał na przeszkodzie brak czynnika, który by podjął się tej niesłychanie ważnej roli łącznika <...> Roli tej podjęła się Redakcja Dziennika Urzędowego» [6]. W tym kontekście nie dziwi zatem problematyka podejmowana przez kuratoryjne wydawnictwa, pomieszczana w dwóch częściach: urzędowej i nieurzędowej.

Części urzędowe obejmowały zazwyczaj akty normatywne o charakterze ogólnopolskim (ustawy, rozporządzenia okólniki), istotne dla ówczesnego systemu oświaty, instytucji należących do tegoż systemu oraz ludzi z nim związanych; przepisy normujące funkcjonowanie wszystkich placówek systemu edukacji; podające wzorcowe – ramowe – niezbędne dla nich dokumenty prawne (m.in. statuty i regulaminy),

określające ramy organizacyjne i zakres działania władz szkolnych wszystkich instancji, a także osób i instytucji pełniących nadzór nad placówkami oświaty. Można tu również znaleźć informacje o formach kształcenia, doksztalcenia oraz doskonalenia zawodowego nauczycieli. Interesujące były też komunikaty o działalności ogólnopolskich organizacji, stowarzyszeń czy istniejących przy nich placówkach, wspomagających pracowników szkół w ich codziennej pracy. Informacje te przedrukowywano z «Dziennika Urzędowego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego», sztandarowego periodyku centralnych władz szkolnych, ale – co jest naturalne – na łamach kuratorskich wydawnictw nie mogło zabraknąć też oficjalnych materiałów o charakterze regionalnym i lokalnym. Niewątpliwie zasługują one na uwagę, ponieważ umożliwiają porównanie i opisanie zagadnień dotyczących szkolnictwa, oświaty i wychowania poszczególnych regionów w kontekście ogólnopolskim. Interesujące dla ówczesnych odbiorców czasopism urzędowych – a dziś dla badaczy – były również wiadomości dotyczące ruchu służbowego, ogłoszenia o konkursach na wolne stanowiska w urzędach i szkołach; pracach samorządów szkolnych; nekrologi, anonse o zagubionych i unieważnionych pieczęciach, świadectwach itp.

Periodyki kuratorskie miały również odgrywać – według zamierzeń twórców – rolę trybuny umożliwiającej odbiorcom wymianę doświadczeń, poglądów itd. W myśl tych założeń «Dzienniki...» prowadziły również części nieurzędowe. Przeznaczano je – zgodnie z koncepcjami redakcyjnymi – na publikacje prac autorstwa nauczycieli, inspektorów szkolnych, wizytatorów kuratorskich. Były to teksty o charakterze polemicznym, opinie i przemyślenia stanowiące nierzadko wynik doświadczeń zdobytych w ciągu wielu lat praktyki zawodowej, przykłady ciekawych rozwiązań metodycznych, lekcji *wzorowych*, protokoły z konferencji nauczycielskich itp. Ponadto w części nieurzędowej pomieszczano spisy bibliograficzne wydawnictw (zwartych i ciągłych) z zakresu pedagogiki i nauk pokrewnych, recenzje tych dzieł, wykazy pomocy szkolnych. Widzimy tu więc swoistą formę reklamy książek, czasopism i innych pomocy przeznaczonych do *użytku szkolnego*. W części nieoficjalnej znaleźć można również sprawozdania z uroczystości i obchodów szkolnych poszczególnych placówek oświatowych i wreszcie wiadomości dotyczące różnych instytucji upowszechniania kultury i oświaty, w tym również – znaczne objętościowo – teksty na temat centralnych księżnic pedagogicznych kuratoriów okręgów szkolnych.

Materiały publikowane w części nieurzędowej «Dzienników...» można podzielić na kilka grup, mianowicie: teksty odnoszące się bezpośrednio do sytuacji oświaty Polski międzywojennej; publikacje analityczne oraz syntetyczne omawiające wybrane zagadnienia dotyczące kształcenia, doksztalcenia, doskonalenia oraz samokształcenia nauczycieli szkół wszystkich stopni i typów; materiały rocznicowe, okazjonalne, przedstawiające szkolnictwo w poszczególnych okręgach z perspektywy kilkunastu czy kilkudziesięciu lat; teksty stanowiące wynik badań, doświadczeń praktycznych, przemyśleń indywidualnych osób – nauczycieli, wizytatorów szkół, inspektorów szkolnych – zainteresowanych różnorodnymi problemami lokalnej oświaty oraz zjawiskami bezpośrednio dotyczącymi ówczesnego systemu edukacji; ogłoszenia związane z bazą lokalową i materialną szkół, bibliotek i innych instytucji oświaty; teksty na temat działalności organizacji, stowarzyszeń nauczycielskich; spisy wydawnictw zwartych i periodycznych zalecanych przez kuratoria.

Teksty kwalifikowane do każdej z wymienionych grup są pomocne w uporządkowaniu faktów pod względem chronologicznym i personalnym; rekonstrukcji dziejów instytucji oświaty, ich organizacji i funkcjonowania, bazy lokalowej i materialnej, funduszy itp.; w określeniu charakterystycznych tendencji rozwojowych szkolnictwa w poszczególnych okręgach lat międzywojnia, a także przy próbie «wychycenia» determinantów rozwoju lokalnej oświaty oraz czynników hamujących ów rozwój. Z sygnalizowaną problematyką ściśle łączą się publikacje podejmujące zagadnienia bibliotek dla nauczycieli. Są to interesujące materiały, dzięki którym można podjąć próbę odtworzenia dziejów instytucji wspomagających przygotowanie kandydatów do zawodu nauczycielskiego oraz kształcenie, doksztalcenie i doskonalenie zawodowe czynnych nauczycieli; zasobów bibliotecznych, działań podejmowanych przez księżnice.

Tworzenie części nieurzędowych należy ocenić jako dobre decyzje władz szkolnych drugiej instancji, ponieważ powstawały w ten sposób fora dyskusyjne dla osób zainteresowanych sprawami oświaty i wychowania, kultury. Nauczyciele, wizytatorzy, instruktorzy uzyskali możliwość przedstawiania szerokiej grupie odbiorców własnych opinii, przemyśleń, doświadczeń, dzielenia się osiągnięciami konkretnej szkoły, zespołu klasowego lub własnymi sukcesami, oczywiście związanymi z realizacją procesu dydaktyczno-

wychowawczego itp. Jednocześnie uzyskiwali różnorodne materiały przydatne im w codziennej praktyce szkolnej.

Warto nadmienić, że nie wszystkie periodyki posiadały owe dwie części – urzędową i nieurzędową – od uruchomienia wydawnictw. Takie rozwiązanie wprowadziły m.in. wydawnictwa kuratoriów: wołyńskiego («Każdy numer <...> obejmował będzie dwa arkusze druku i dzielił się będzie na część urzędową i nieurzędową. <...> Część nieurzędowa obejmie rozprawy z dziedziny dydaktyki i pedagogiki – i tu Redakcja <...> uprasza szerokie kola nauczycielskie o współpracę <...> Inspektoraty szkolne i dyrekcje szkół średnich i powszechnych umieszczać tu będą mogły sprawozdania z uroczystości i obchodów szkolnych, popisów gimnastycznych i w ogóle wszystko to, co składa się na życie szkolne i dać może jego obraz» [14; 15]); lubelskiego («W dniu dzisiejszym KOSL wydaje pierwszy numer swego Dziennika Urzędowego. <...> Druga część Dziennika będzie nieurzędowa, o charakterze pedagogiczno-dydaktycznym z uwzględnieniem bibliografii oraz najaktualniejszych zagadnień życia szkolnego» [5]). Inne natomiast periodyki zaczynały od zamieszczania jedynie materiałów urzędowych, by dopiero po pewnym okresie funkcjonowania, bądź po kilkuletniej przerwie, w chwili wznawiania pisma, zmienić formułę redakcyjną i dodać właśnie część nieurzędową. To odnosi się m.in. do Dzienników KOS: Poznańskiego («Chcąc umożliwić Nauczycielstwu zapoznanie się z nowymi zagadnieniami szkolnictwa i nauczania oraz zachęcić wszystkich do współpracy nad bieżącymi sprawami pedagogicznymi, zamierzam rozszerzyć “Dz. Urz. KOSP” o “Dział Pedagogiczny”, w którym będą ogłaszane prace z dziedziny nauczania i wychowania. W celu bezwzględnego przystąpienia do tej akcji wzywam nauczycielstwo wszelkiego rodzaju szkół do nadsyłania prac naukowych (do objętości 4 stron druku) w drodze urzędowej do Kuratorium pod tytułem: Praca do ogłoszenia w Dz. Urz. Autorom prac, nadających się do druku, przyznane będzie odpowiednie wynagrodzenie. Kurator OS J. Namysł» [11]); Warszawskiego («W części nieurzędowej ogłaszane będą prace w sprawach pedagogicznych i dydaktycznych, interesujących ogół nauczycielstwa okręgu» [12]); Lwowskiego («Poza częścią urzędową <...> wprowadzamy w Dz. Urz. Kuratorium – od niniejszego numeru poczynając – dział nieurzędowy. <...> będziemy zamieszczać drobne rozprawy i artykuły, tyjące się zagadnień dydaktyki, bądź pedagogiki w ścisłym tego słowa znaczeniu. <...> Niezależnie od prac i artykułów naukowych będziemy zamieszczać w dziale nieurzędowym sprawozdania, uwagi i spostrzeżenia tyjące się różnych przejawów życia szkolnego w Okręgu» [7]).

Periodyki kuratorskie, co już podkreślano, stanowiły ogniwo systemu prasowego władz szkolnych Drugiej Rzeczypospolitej. Zgodnie z założeniami owego systemu, a także z formułami redakcyjnymi «Dzienników...», jednym z istotnych zadań omawianych pism było upowszechnianie wiadomości o zasięgu centralnym, a jednocześnie regionalnym. Dzięki temu połączeniu wzrastała rola kuratorskich wydawnictw w systemie informacji sektora oświaty i wychowania. Nie bez znaczenia był też fakt, że omawiane czasopisma rozprowadzono wszędzie tam, gdzie funkcjonowały różnorodne instytucje oświaty i wychowania, przesyłano do nawet bardzo odległych – od siedzib władz szkolnych – miejscowości. Pamiętać też trzeba, że najliczniejszą grupę odbiorców «Dzienników...» stanowiło nauczycielstwo. Była to zatem docelowa i ważna społeczność – adresaci informacji tworzonych i upowszechnianych przez centralne i regionalne organy władzy szkolnej. Dodatkowo pozycję i rolę badanych pism w systemie informacji wzmocniła wieloaspektowość i różnorodność materiałów publikowanych na łamach badanych wydawnictw.

Władze szkolne Polski międzywojennej przy pomocy systemu prasowego mogły kontrolować obieg oficjalnych wiadomości dotyczących oświaty i wychowania; upowszechniać treści zgodne z polityką kolejnych rządów; systematycznie realizować przemyślaną od strony koncepcyjnej i organizacyjnej akcję informacyjno-propagandową; kształtować opinię publiczną. Istotną rolę w tych działaniach, co należy zaakcentować, odegrały «Dzienniki Urzędowe Kuratoriów Okręgów Szkolnych». Uczestniczyły bowiem bezpośrednio w procesie informacyjno-propagandowym władz szkolnych ze względu na miejsce, jakie zajmowały w systemie prasowym i informacyjnym; poprzez publikowanie odpowiednich materiałów wspomagały dysponentów tegoż systemu w: informowaniu o bieżących i planowanych działaniach organów resortu oświaty i wychowania; przekonywaniu o celowości i słuszności działań już realizowanych, a także dopiero zamierzonych; powiadamianiu o aktualnym stanie oraz koniecznych zmianach w infrastrukturze sektora oświaty i wychowania; wyjaśnianiu słuszności decyzji podejmowanych w tym zakresie; popularyzowaniu osiągnięć z zakresu pedagogiki, dydaktyki itp.

Literatura

1. Dziennik Urzędowy dla Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego. – 1922. – Nr 1. – S. 16.
2. Dziennik Urzędowy dla Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego. – 1922. – Nr 2. – S. 16.
3. Dziennik Urzędowy dla Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1921. – Nr 3. – S. 87.
4. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego. – 1925. – Nr 6. – S. 232.
5. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego. – 1929. – Nr 1. – S. 5.
6. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego. – 1929. – Nr 1. – S. 30.
7. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1938. – Nr 1. – S. 33.
8. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Poleskiego. – 1929. – Nr 1. – S. 31.
9. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego. – 1932. – Nr 8. – S. 257.
10. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego. – 1937. – Nr 1–2. – S. 20.
11. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego. – 1929. – Nr 16. – S. 217.
12. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego. – 1931. – Nr 1. – S. 2.
13. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Wileńskiego. – 1926. – Nr 1. – S. 34–35.
14. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego. – 1924. – Nr 1. – S. 1.
15. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego. – 1924. – Nr 1. – S. 2.
16. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. – 1920. – Nr 23. – Poz. 150.
17. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. – 1921. – Nr 4. – Poz. 35.
18. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. – 1921. – Nr 4. – Poz. 36.
19. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. – 1921. – Nr 18. – Poz. 182.
20. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. – 1921. – Nr 21. – Poz. 219.
21. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1920. – Nr 50. – Poz. 304.
22. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1922. – Nr 34. – Poz. 282, 283, 585.
23. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1925. – Nr 86. – Poz. 594.
24. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1927. – Nr 20. – Poz. 157.
25. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1927. – Nr 74. – Poz. 655.
26. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1927. – Nr 81. – Poz. 711.
27. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1932. – Nr 38. – Poz. 389.
28. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1932. – Nr 63. – Poz. 589.
29. Dzieniakowska J. Państwowe biblioteki dla nauczycieli w Drugiej Rzeczypospolitej : studium historyczno-bibliologiczne / J. Dzieniakowska ; Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego. – Kielce : Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, 2009. – 467 s.
30. Kuratoryjne biblioteki pedagogiczne na Kresach Wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej : Wybór źródeł / oprac. J. Dzieniakowska. – Kielce : KTN, 2006. – 248 s.
31. Władze szkolne w latach 1917/18-1937/38 / oprac. T. Serafin. – Warszawa : MWRiOP, 1938. – 279 s.

Дзєняковська Й. Правительственные периодические издания образовательных органов второй инстанции в Польше межвоенного периода. Предметом исследования являются «Dzienniki Urzędowe Kuratoriów Okręgów Szkolnych» – периодический орган польских образовательных органов второй инстанции межвоенного периода. В общей сложности в 1921–1939 гг. Выходило 10 периодических изданий такого рода. Их издателями были окружные отделы образования. «Dzienniki...» были адресованы лицам, профессионально связанным с системой образования и воспитания. На страницах исследуемых журналов печатались правительственные сообщения школьных властей, информация, касающаяся подготовки, переподготовки и повышения профессиональной квалификации учителей, помещались труды в области педагогики, психологии, дидактики, методики и под. авторства лиц, связанных с сектором просвещения, в т.ч. учителей. В статье дана характеристика «Dzienniki Urzędowe Kuratoriów Okręgów Szkolnych» и предпринята попытка определения их роли в системе информирования образовательных органов межвоенной Польши.

Ключевые слова: Вторая Речь Посполитая, образовательные органы, правительственные периодические издания, система информирования

Dzeniakowska J. Official Periodicals of Second Resort School Authorities in Interwar Poland. The subject of the article are «Journals of school circuit's Departments of education» («Dzienniki Urzędowe Kuratoriów Okręgów Szkolnych») – press organs of Polish school authorities of second resort between World Wars. In general, from 1921 to 1939 there were 10 periodicals published. Their publishers were school circuit's departments of education. «Dzienniki...» were directed to people professionally involved in the educational and pedagogy system. In the

mentioned magazines there were published: official announcements of school authorities, information on general and professional education and continuation education for teachers, works within pedagogy, psychology, didactics, methodology, etc. written by people related with the education sector, among others, by teachers. The article describes «Dzienniki...» and makes an attempt to define their role in the information system of Interwar Poland school authorities.

Keywords: Second Republic of Poland, school authorities, official periodicals, information system.

Адреса для листування: jolanta.dzieniakowska@ujk.edu.pl.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2016.

УДК 050 + 070 (091) «1918/1939»

Albert Lewandowski – magister informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, nauczyciel bibliotekarz Zespół Placówek Szkolno-Wychowawczych, Zespół Szkół Zawodowych nr 1 w Kielcach

Prowincjonalne pisma ogólnoinformacyjne w Drugiej Rzeczypospolitej

Метою статті була спроба представити провінційні періодичні видання загальноінформаційного характеру, що виходили принаймні двічі у тиждень за часів Другої Речі Посполитої і функціонували на видавничому ринку мінімум двадцять років. У цілому це було принаймні 28 найменувань. Автором у статті представлені характерні риси провінційних видань, серед яких найбільш важливими є: місце видання і редагування, область поширення і зміст періодичного видання. Крім того, автор намагається охарактеризувати цей тип видань із точки зору географії, партійної приналежності і частоти появи. З великої групи найменувань, які відповідають цим критеріям, були обрані і докладніше описані довговічні видання, а також видання, що рідко трапляються на видавничій карті Другої Речі Посполитої.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, ринок газет, провінційна преса, видавнича географія.

Prasa prowincjonalna w okresie Drugiej Rzeczypospolitej była w wielu przypadkach jedynym łącznikiem między małymi a centralnymi ośrodkami, takimi jak Warszawa, Poznań, Kraków czy Lwów. W dużych miastach rozwijało się życie polityczne, gospodarka, kultura, oświata, środki masowego komunikowania. Dzięki prasie prowincjonalnej do małych ośrodków wydawniczych trafiały informacje z kraju i ze świata oraz wszelkiego rodzaju idee kulturowe i polityczne. Prasa prowincjonalna jest niezwykle cenna pod względem wartości historycznej. Dzięki niej możemy odtworzyć obraz danej miejscowości lub wsi. Jednym z najbardziej znanych badaczy tego typu wydawnictw prasowych był Andrzej Notkowski, autor wielu cennych publikacji, z których najważniejsza jest *Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)* [11], ujmuje ona bowiem całościowo zagadnienia dotyczące okoliczności i warunków funkcjonowania polskiej prasy prowincjonalnej w latach 1918–1939, zawiera niezwykle cenne informacje na temat geografii wydawniczej i politycznej omawianej prasy, a także liczne, niezwykle pomocne zestawienia statystyczne ilustrujące jej rozwój. Ważne były także opracowania dziejów prasy prowincjonalnej poszczególnych regionów Polski. Rozważania na temat prasy kieleckiej z lat 1811–1956 podjął Mieczysław Adamczyk [2], prasę radomską dwudziestolecia międzywojennego szczegółowo opisała Jolanta Dzieniakowska [6], prasą lubelską w latach 1800–1939 zajmowała się Alina Gromek [7, s. 373–436], prasą Rzeszowa XIX i XX wieku Stanisława Darlakowa [5]. Interesujące wiadomości na temat kierunków badań nad prasą prowincjonalną przedstawił też Władysław Marek Kolasa [9, s. 6–55]. Opracowania te pomocne były w ustaleniu okresów wydawania pism prowincjonalnych oraz ich charakterystyce. Badacze, którzy interesują się zagadnieniem prasy lokalnej – tu wymieniono tylko kilka z wielu nazwisk – w swoich pracach podkreślają podobieństwa tych wydawnictw. Jednym z nich jest efemeryczność pism prowincjonalnych, spowodowana niesprzyjającymi warunkami do rozwoju życia